

ՈՒՍՏԱՆԱՆԵՐԻ ՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ՌԻԹՄԻՆԸ ԸՆՈՐՈՇՈՐ ՀԱՏՎԱՆԻՇ

Լ.Վ. Վանյան

Անգլերենի ռիթմային դասավարդման հիմք ծառայող հավասարատևության տևողությունը թվով արտահայտվում է առաջագրված և առաջագրված անգլերենի տակտերի հավասարատևություն: Անգլերենի տակտերի հավասարատևությունը չի հաստատվել մի շարք փորձերով: Այնուամենայնիվ, հնչյունաբաններն, հնչյունաբաններն, չի որոշում անգլերենում տակտերի հավասարատևության գոյությունը, ինչը հիմք է ծառայում ընկալվող տևողության վերաբերյալ մշակման համար: Անգլերեն ընկալման և ֆիզիկական մակարդակները սերտորեն կապված են, հետևաբար, նրան ընկալման մակարդակում նշմարվում է հավասարատևություն, առաջագրվում է ֆիզիկական: Անգլերենի տակտերի մի մասի օբյեկտիվ հավասարատևությունն է վեր հանում տևողության ցիկլային առաջադրանքի իրեն ռիթմի կոորդինացիոն գործառնությունը արգելում:

Անգլերեն խոսքում շեշտված վանկերը, դասական լեզվաբանների կարծիքի [1.2] համաձայն, խոսքում են հավասարաչափ հեռավորությամբ: Սա նպաստում է հավասարատև տակտերի առաջագրմանը: Հավասարաչափության տևողության համաձայն՝ բազային ռիթմը սահմանելիս ելնում են կոնկրետ միավորի՝ վանկի կամ տակտի իդիոսինուսից, ըստ այդմ էլ առանձնացնում են լեզվային և շեշտային ռիթմ [3]: Շեշտային լեզուներում հավասարատև են տակտերը՝ անկախ լեզվաբանական առաջադրանքից: Շեշտային լեզուներում հավասարատև են վանկերը, որոնք կազմում են անհավասարատև տակտեր: Շեշտային լեզուների նախատիպ է համարվում անգլերենը: Հրապարակները և խաղանքները դասվում են անկախ լեզուների շարքին: Շեշտային լեզուները բնութագրվում են ուժեղ քանակական և ժամանակային սղոմով, երկար ու կարճ հնչյունների առկայությամբ, բարդ վանկատիպերով, մինչև անկախ լեզուներին հատուկ են համեմատաբար պարզ վանկատիպեր և լայն քանակական սղոմ:

Հավասարաչափության այս տեսությունը բնագիտական է հնչյունաբանների կողմից, քանի որ լեզվային հավասարաչափության առկայությունը լրիվորեն չի հաստատվել փորձերի արդյունքում:

Հետազոտություններից մեկը դիտարկեց շեշտային լեզուներում տակտերի հավասարատևության և վանկային լեզուներում տակտերի անհավասարատևության վերաբերյալ տարբերությունը: Արդյունքում շեշտային համարվող լեզուների ռիթմիկ տակտերի իդիոսինուսները չէր վերաբերում վանկային լեզուներին: Հերքելով դիտարկվող դասակարգումը՝ հեղինակը եզրակացնում է, որ վանկային կամ շեշտային ռիթմը հաճախ նշմարվում է նույն լեզվի, երբեմն նույն անհատի խոսքում [4]:

Ռիթմային դասակարգման դիտարկման չի հաստատվում Բ.Բոլդվինի հետազոտությամբ [5]: Հետազոտվելով հանապառատի խոսքի տակտերի հավասարատևությունը՝ նա հանգում է այն եզրակացության, որ հանապառատի խոսքը մեծ մասամբ անկանոն է, ոչ իդիոսինուս: Հավասարատևությունը բնորոշ է միայն երեք շեշտված վանկ պարունակող ռիթմիկ տակտին, որը կազմում է տակտերի ամբողջ քանակի միայն երեք տոկոսը:

Մեկ այլ մոտեցում իդիոսինուսային լայնատևի սահման համարելով 1:1,5 հարաբերությունը՝ ուսումնասիրում է տակտերի տևողությունները վանկային և շեշտային լեզուներում: Արդյունքում տակտերի տևողությունը աճում է անշեշտ վանկերի թվի աճվածության գոյությունը:

Ֆրանսերեն		Անգլերեն	
վանկերի թիվը	տակտի	վանկերի թիվը	ժամանակի գործակից
1	1	1	1
2	1.84	2	1.56
3	3.49	3	1.87
4	3.88	4	2.57

Անգլերենի նկատմամբ, որ ֆրանսերենում աճի գործակիցն ավելի բարձր է անգլերենի համեմատությամբ: Փորձի հեղինակը մերժում է լեզուների դիտարկվող դասակարգումը, նշելով, որ անգլերենում տակտերի օբյեկտիվ տևողության փոփոխականությունը աճում է,

հավասարատնության թույլատրելի սահմանը՝ 1:1,5 հարաբերությունը՝ Հավասարաչափ տակտոս առաջացման պայման է, հանդիսանում նաև շեշտված վանկի տեղության կրճատումը անփոփոխ վանկերի ավելացման գույզերայնացման համար։ Նշված փորձի արդյունքում, սակայն, նման երևույթ չի նկատվում [6]։ Անգլերենում շեշտված վանկի տեղության սեղմման բացակայության և տակտի տեղության գծային աճի մասին է վկայում նաև այլ փորձառական աշխատանք, համաձայն որի ռիթմալությունը զգացումն առաջանում է շեշտված և անշեշտ վանկերի հերթափոխությունից, ընդ որում՝ շեշտված վանկերն ունեն տոնի հիմնական հաճախականության հստակ արտահայտված բարձր արժեքներ [7]։ Այնուամենայնիվ, հավասարատնության հերթումը շեշտված վանկի տեղության սեղմման բացակայության հիման վրա անբավարար համարվեց՝ ի նկատի առնելով ինչպես շեշտված, այնպես էլ անշեշտ վանկերի սեղմումը [8]։

Իսրայելի հակառակ մոտեցումների հաշտեցնող փորձ է ծեփարկվել, որը ներկայացնում է նեո-թիթմիկ խմբի տեսակետը։ Նշված կարծիքի համաձայն՝ անգլերենում հավասարատն է ոչ թե տակտոս, որն ընդգրկում է ինչպես նախահար մասնիկները՝ անակրոզը, այնպես էլ վերջահարները, այլ նեո-թիթմիկ խումբը, որը ներառում է միայն շեշտված վանկը և հաջորդող վերջահարները։ Ընդ որում՝ առավելագույն հավասարատնություն են դրսևորում միջուկային շեշտ կրող վանկով նեո-թիթմիկ խմբերը [9]։ Նեո-թիթմիկ միավորի հավասարատնության վարկածը վերջերս քննարկվեց Լյուքսեմբուրգի հետազոտության և կոռեկցիոն հաշվարկման։ Փորձի արդյունքում բացահայտվեց անակրոզի անհավասարատնությունը և նեո-թիթմիկ խմբի թույլ օբյեկտիվ հավասարատնությունը։ Անակրոզի և նեո-թիթմիկ խմբի միջև միջանկյալ դիրք է զբաղեցնում տակտի հավասարաչափությունը, որը այն ներառում է նշված երկու միավորները [10]։

Այսպիսով՝ նկարագրված փորձերը մեծ մասամբ չեն հաստատում օբյեկտիվ հավասարատնությունը, բացառությամբ նեո-թիթմիկ միավորի թույլ հավասարատնության վարկածի։ Այնուամենայնիվ, անգլերենի տակտերի հավասարատնությունը ակնհայտորեն նշանակալից էր սուբյեկտիվ պլանում։ Այս երևույթը փորձեցին մեկնաբանել հավասարատնության առկայությանը ընկալման մակարդակում, նկատելով, որ մարդկային ընկալման համակարգը հավասարաչափ է ընկալում իմաստակիր, սակայն օբյեկտիվորեն անհավասար հատվածները։

Վանկային և շեշտային համարվող լեզուները ընկալման պլանում ակնհայտորեն զանազանվում են։ Ընկալման մակարդակում շեշտային անգլերենի և շեշտային հոլանդերենի իմաստագույր ռիթմային կադանսների միջև տարբերություններ գրեթե չնկատվեցին, մինչ շեշտային անգլերենի և վանկային իսպաներենի դեպքում տարբերությունը անմիջապես հաստատվեց [11]։ Այնուհանդերձ, ընկալման և ֆիզիկական մակարդակները նույն երևույթի տարբեր կողմերն են, հետևաբար, նրանք ընկալման պլանում գոյություն ունի այս տարբերակումը, ապա այն սեղմում է ֆիզիկականից։

Ռիթմային տարբերությունների արտացոլման և ուղղված լեզուների ռիթմային դասակարգման սահմանակի վարկածը, որի շրջանակում լեզուների դիֆերենցիալ բաժանումը վոկալիզմում է, աստիճանական տարբերակմամբ, որը մատնանշում է ոչ միայն ակնհայտորեն շեշտային կամ վանկային լեզուներ, այլև միջանկյալ կամ խառը լեզուների առկայությունը։ Այսպիսով՝ դասակարգման սահմանակն արտահայտում է լեզվի *հանկավածությունը*՝ ղեկավարված վանկային կամ շեշտային ռիթմով։

Ռիթմային սահմանակի գաղափարի հիման վրա մշակվեց մի մոդել, որը, իմնվելով տեղական փոփոխականության վրա, մատնանշեց լեզվի դիրքը ռիթմային դասակարգման սահմանակում [12, 13]։ Այս մոտեցումը հաստատեց անգլերենի ռիթմի շեշտային բնույթը՝ շրջանցելով բազային միավորի հավասարատնության խնդիրը։ Այս վարկածը քննադատվեց իբրև ձևային, քանի որ իմնվում էր ձայնային և բաղաձայնային հատվածների տեղության փոփոխականության վիճակագրական հաշվարկների վրա։ Քննադատական այլ կարծիքի համաձայն՝ այս վարկածն արտաբերում է ոչ թե լեզվի վանկային կամ շեշտային բնույթը, այլ լեզվի վանկավածությունը։

Տակտի կառուցվածքը և նրա հավասարատնության հնարավորությունը ուսումնասիրվում է նաև Յ. Բաթինսի ծավալուն հետազոտության շրջանակում։ Հետազոտությունն ընդգծում է խոսքի ռիթմի կոդորինացիոն դիֆերենցիալ, որը ներդաշնակ է մարդու կոդորինացման համակարգի հետ։ Փորձի ընթացքում ստեղծվում են ռիթմի՝ շեշտված վանկերի բաշխումը կարգավորող գործառնություն, նաև օբյեկտիվ հավասարաչափության և խոսքի անկանոնության չափի բացահայտմանը նպաստող պայմաններ։ Այդ նպատակով կիրառվում է արհեստական գիկային առաջադրանքներ, փորձի ընթացքում հարողավարներին առաջադրվում է անգլերեն իմաստագույր տակտը կրկնել երկու արհեստական սաղանդների միջև ընկած ժամանակահատվածում։ Արդյունքում՝ սուբյեկտիվ

տեղեկանություն առաջագնաց խոսքի արագության և անհատական խոսելիս գործոնները առաջադրում են՝ վեր հանելով ժխտի ծավալման ներքին դինամիկան: Այնուհանդերձ, վերը բացատրված ֆորմալացված բնույթ ունի, քանի որ հիմնվում է արհեստական պայմաններում հետազոտվող խոսքի վրա:

Նետազոտությունը հստակորեն գույք տվեց տակտի ընդամենը երեք կադապրների շրջանում շուրջ հաղորդավորների մոտ խոսքի փոփոխական արագության դեպքում: Այժմ օրինակ տարբերակի տեղադրումն ունենալին, ապա դրանք կկազմեն անսահմանափակ թվով կադապրներ:

Արհեստական ցիկլի 1/3, ապա 1/2 և 2/3 կազմող տակտերի կադապրների գրաֆիկական պատկերը

Այդ կադապրներին ցված կվադ հաճախական և արհեստական ցիկլի 1/3 մասը կազմող տակտը, այստեղ շեշտվում են big և duck բառերը, որոնց հաջորդում է խոլ բախում: Երկրորդ կադապրը բաժանում է ցիկլը երկու հավասար մասերի՝ շեշտելով big և duck բառերը: Առավել հաճախականությամբ է օժտված արհեստական ցիկլի 2/3 մասը՝ զբաղեցնող, որն արհեստական լինում է for-ի վրա [14]:

Ձևային բնույթով հանդերձ՝ հետազոտությունը հանգում է, կարևոր նշանակության ժխտի ազդեցությունը գործառության, տակտերի տեղադրության ձևավորման մեջ նրա սահմանափակող դերի և յնչույժ վանկերի բաշխման երեք հիմնական կադապրների վերաբերյալ:

Համփոփում

Այսպիսով՝ լեզուների ժխտային դասակարգման հիմք հանդիսացող բազային միավորների հավասարաչափության սահմանում են նյաղորում է անգլերենի տակտերի հավասարաչափություն: Ոչնչելով հավասարաչափության բացահայտման ուղղված փորձառական աշխատանքները միանշանակ նշանակության չհանգեցրին: Ղրան հետևեց ընկալման համաչափության վարկածը, որն օրյելտիկորեն անհավասար տակտերի տարբերակ հավասարություն է ներառում: Լեզուների ժխտային դասակարգման հերթական փորձերի արդյունքում առաջարկվեցին ժխտային դասակարգման ստույգակը և դրա հիման վրա մշակված լեզվի գործակցի մոդել, որոնք մասնական շեջին անգլերենի շեշտային բնույթը՝ չբանգելով հավասարաչափության գաղափարը:

Ժամանակակից փորձառական հնչյունաբանության մեջ հավասարաչափության խնդիրը շրջափակում է լուրջորեն ցիկլային հետազոտության շրջանակում [F. Cummings, R. Port, 1998]: Այն փորձում է վեր հանել ժխտի կողողիկացնող և սահմանափակող գործառությունը, որը շեշտված վանկերը բաշխում է, ոչ թե տարբերակներն, այլ հստակորեն նշանակող երեք կադապրներով: Արդյունքում օրյելտիկ հավասարաչափությամբ բնութագրվում է ստացված երեք կադապրներից միայն մեկը: Փորձը հավաղվում է հավասարաչափության գաղափարին համապատասխանության, սինտագմի ժամանակ մատնանշում է հավասարաչափության առկայությունը ոչ թե տարբերակով, այլ ֆիզիկական պայման: Ցիկլային փորձը մի կողմից հաստատում է օրյելտիկ հավասարաչափության առկայությունը, մյուս կողմից՝ այլ կադապրով կադապրների առկայությունը՝ այսպիսով կրկին անգամ ընդգծելով խոսքի ժխտի բարդ բնույթը: Փորձի ձևային բնույթը կանխադրվում է արված նշանակությունները տարածել հանրապետական խոսքի վրա: Չնայած փորձը միանշանակորեն չի յուծում տակտի հավասարաչափության խնդիրը, այնուամենայնիվ կատարված հետազոտությունը անգլերենի տակտի ներքին կառուցվածքի, մասնավորապես տակտի հավասարաչափության պարզեցիկ ավելի խոր ներդրումն ունի փորձ է:

Классическая теория изохронности, подразумевающая равновеликость тактов в английском языке, неоднократно подвергалась критике ввиду отсутствия эмпирического подтверждения объективной изохронности тактов. За этим последовала гипотеза изохронности тактов на перцептивном уровне. Однако перцептивный и объективный уровни разные стороны одного и того же явления. Следовательно, если изохронность наблюдается на перцептивном плане, то она вытекает из объективного. В современной экспериментальной науке, с целью выявления объективной реализации такта, был проведен психический эксперимент, в процессе которого были нейтрализованы факторы, вызывающие высокую субъективную вариативность [F. Cummins, R. Port, 1998]. Результаты эксперимента выявили координирующую функцию ритма, ограничения, налагаемые ритмом на длительность тактов, и три устойчивые матрицы дистрибуции ударных слогов в такте, одна из которых демонстрирует объективную изохронность¹. Эксперимент противоречит исследованиям, опровергающим объективную изохронность, одновременно подтверждает наличие не субъективной, а физической изохронности. С одной стороны, исследование указывает на объективную изохронность тактов, с другой стороны – на наличие иных матриц реализации тактов, тем самым подчеркивая сложный характер ритма речи. Учитывая формализованность эксперимента, извлеченные выводы не могут быть перенесены на естественную речь. Несмотря на то, что проведенное исследование не решает проблему изохронности, тем не менее, эксперимент является удавшейся попыткой детального прощупывания в проблеме изохронности.

Ծանոթություններ

1. D. Jones, "An Outline of English Phonetics", B.G. Teubner Leipzig und Berlin, 1918, pp. 237-238, "There is a strong tendency in connected speech to make stressed syllables follow each other as nearly as possible at equal distances".
2. M. A. Halliday, An Introduction to Functional Grammar, London, 1985, p. 272, "There is a strong tendency in English for the salient syllables to occur at regular intervals; speakers of English like their feet to be all roughly the same length".
3. Sli'u Abercrombie, D., "Studies in Phonetics and Linguistics", London: Oxford University Press, 1965, p. 96-98.
4. Sli'u P. Roach, "On the distinction between stress-timed and syllable-timed languages", In Linguistic Controversies: Essays in Linguistic Theory and Practice in Honour of F. R. Palmer. D. Crystal, Ed., 1982, pp. 73-79.
5. Sli'u Cauldwell R., "The functional arrhythmicality of spontaneous speech: A discourse view of speech rhythms", University of Birmingham, 2002a, 21-22.
6. Sli'u A. Parnies Bertran, "Prosodic Typology, "On the Dichotomy between Stress-timed and Syllable-timed languages", Language Design, 2, 1999, pp. 103-130.
7. Faure G., Hirst D., Chafcouloff M., "Rhythm in English: Isochronism, Pitch and Perceived Stress", In Waugh, L. R., van Schooneveld C.H. (eds), "The Melody of Language. Intonation and Prosody", pp. 71-80.
8. Eriksson, 1991, A, Aspects of Swedish Speech Rhythm, Doctoral Dissertation, University of Göteborg: Sweden.
9. Jassem W., Intonation in Conversational English, Polish Academy of Science, Warsaw, 1952, 9:21-49.
10. Bouzon C., Hirst D., "Isochrony and Prosodic Structure in British English", In: Proc. 2nd Internat. Conf. on Speech Prosody. Nara, March 2004, 2004, pp. 223-226.
11. F. Ramus, M. Nespor and J. Mehler, "Correlates of linguistic rhythm in the speech signal", Cognition, 73(3):265-292, 1999.
12. Cummins, F. and Port, R. F., "Rhythmic constraints on stress-timing in English", Journal of Phonetics, 1998, 26(2):145-171.